

LAPSEN OIKEUKSIIN PERUSTUVA SOSIAALITYÖ VAN- HEMPIEN EROKILANTEESSA

Jonna-Mari Ronkainen
Kandidaatintutkielma
Sosiaalityö
Avoin yliopisto
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Avoin yliopisto/Jyväskylän yliopisto
Tekijä Jonna-Mari Ronkainen	
Työn nimi Lapsen oikeuksiin perustuva sosiaalityö vanhempien erotilanteessa	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Kevät 2024	Sivumäärä 28
Tiivistelmä <p>Tutkimuksen tarkoituksena oli tuottaa tietoa, kuinka lapsen oikeuksiin perustuvaa sosiaalityötä toteutetaan vanhempien erotilanteessa ja millaisia sosiaalityön keinoja lapsen tukemiseen siinä tilanteessa on.</p> <p>Tutkimus toteutettiin kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Aineisto on hankittu käyttämällä suomalaisia ja ulkomaisia hakupalvelimia ja rajattu koskemaan vuosia 2006–2023, eroja lapsiperheissä ja sosiaalityön kontekstia. Aineistoon on valittu kolme väitöskirjaa, yksi lisensiaatintutkimus ja kolme vertaisarvioitua artikkelia, joista kaksi on kansainvälisiä julkaisuja. Aineisto on analysoitu sisällönanalyysia käyttäen.</p> <p>Tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijät työskentelivät eri paikoissa vanhempien erotilanteessa. Perhe tuli kohdatuksi lastenvalvojan sopimustapaamisilla, olosuhdeselvitysprosessissa ja lastensuojelun työskentelyssä. Keskeisimmät sosiaalityöntekijöiden työtä ohjaavat lapsen oikeudet ovat Lapsen oikeuksien sopimuksen (60/1991, LOS) 3. artikla, joka velvoittaa lapsen edun ensisijaisuutta, 9. artikla lapsen oikeudesta molempiin vanhempiinsa, 12. artikla lapsen oikeudesta tulla kuulluksi omassa asiassaan ja 5. ja 18. artikkelit, jotka tunnustavat vanhempien ensisijaisuuden lapsen edun toteuttamisessa ja vanhempien oikeuden saada tukea kasvatustehtävässään.</p> <p>Tutkimustulosten perusteella lapsen edun diskurssi sosiaalityöntekijöiden työskentelyssä kuvautui vahvana ja yhteistyövanhemmuuden nähtiin pääsääntöisesti toteuttavan lapsen etua. Kuitenkin lastenvalvojien tapaamisissa tuki lapsen ja etävanhemman suhteen ylläpitämiseksi kuvautui riittämättömänä ja tähän panostettiin vasta olosuhdeselvitysprosessissa. Lapsen kuuleminen kuvautui sosiaalityöntekijöiden työskentelyssä vahvuutena ja lapsen kuuleminen on toteutettu olosuhteet huomioiden. Sosiaalityöntekijät ovat panostaneet vanhemmuuden tukemiseen lapsen edun nimissä, ja työskentelyssä kuvautui useita menetelmiä perheen kanssa työskentelyyn. Kuitenkin esille tullut sosiaalityöntekijöiden resurssipula ja koettu menetelmäosaamisen puute vaikutti työskentelyn sisältöön.</p>	
Asiasanat sosiaalityö, vanhempien ero, lapsen oikeudet, lapsen kuuleminen, huoltoriita	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

KUVIOT

KUVIO 1. Erososiaalityö ja lapsen oikeudet	17
--	----

TAULUKOT

TAULUKKO 1: Tutkimusaineisto	16
------------------------------------	----

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	2
2	LAPSEN OIKEUDET JA SOSIAALITYÖ VANHEMPIEN EROTIKANTEESSA .4	
2.1	Lapsen oikeudet ja lapsen etu vanhempien erotilanteessa	4
2.2	Lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen sosiaalityössä	6
2.3	Lapsi, erovanhemmuus ja huoltoriidat.....	8
2.4	Sosiaalityön työskentely vanhempien erotilanteessa	9
3	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TOTEUTTAMINEN.....	12
3.1	Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymys	12
3.2	Kirjallisuuskatsaus	13
3.3	Tiedonhankinta ja aineiston rajaus.....	13
3.4	Aineiston kuvaus ja analysointi	15
4	TUTKIMUSTULOKSET	17
4.1	Lapsen edun ensisijaisuus	18
4.2	Lapsen kuulemisen toteuttaminen	19
4.3	Lapsen oikeus molempiin vanhempiinsa.....	21
4.4	Vanhemmuuden tukeminen	22
5	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	25
6	POHDINTA.....	28
	LÄHTEET	30

1 JOHDANTO

Joka vuosi Suomessa noin 40 000 lasta kokee vanhempiensa eron. Tämä luku pohjautuu lastenvalvojien vahvistamiin sopimuksiin, joita tehdään vuosittain lapsen asumisesta, tapaamisesta, elatuksesta ja huollosta. Sopimusten tekoa määrittää Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983, LHL), jonka keskiössä on lapsen etu. Tutkimuksen mukaan 90 % vanhemmista pystyvät sopimaan lasten asioista asiallisesti, mutta 10 % eroriidoista pitkittyy ja niihin liittyy konflikteja. (Rautio, Vaitomaa & Korpiää 2021, 4, 8–9.) Noin 10 % vanhempien huoltoriidoista päättyy tuomioistuimien ratkaistavaksi Suomessa. (Auvinen 2002, 117.)

Huoltoriitatilanteet ovat tilanteita, joissa eronneet vanhemmat eivät pääse sopuun lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta. Huoltoriidat voivat koskettaa myös vanhempia, joilla ei ole ollut parisuhdetta toistensa kanssa. Huoltoriita-termiä käytetään konfliktoituneista tilanteista, joita ratkotaan joko oikeudessa tai sen ulkopuolella. (THL 2023.) Erotilanne ja eroriita ovat laajempia käsitteitä. Erotilanne ei edellytä riitaa ja ero voi tapahtua sovussa. Eroriita kuvastaa jonkin asteista kiistaa lapsen vanhempien välillä, mutta se ei edellytä vireillä olevaa oikeudellista kiistaa. (Rautio ym. 2021, 10.)

Sosiaalityön ydintehtävänä on työskentelyssään ajaa ihmisoikeuksia ja lapsen oikeuksia. Lapsen oikeudet pohjaavat YK:n Lapsen oikeuksien sopimukseen (60/1991, LOS). Lapsen oikeuksien sopimuksessa on 54 artiklaa, joiden tehtävänä on edistää lapsen oikeuksia ja yhdenvertaisuutta. Keskeisin näistä on 3. artikla, joka asettaa lapsen edun etusijalle. (LOS 60/1991.) Vanhempien erotilanteessa sosiaalityöllä on erilaisia rooleja tilanteen mukaan. Eron jälkeen vanhemmat usein ensimmäisenä varaavat ajan lastenvalvojan luokse. Lastenvalvoja vahvistaa vanhempien tekemät lasta koskevat sopimukset. Lisäksi lastenvalvoja voi olla tekemässä huoltoriidassa oikeuden pyytämää olosuhdeselvitystä. (Auvinen 2002, 121–122.) Lastensuojelulaki (417/2007, LSL) määrittelee sosiaalityön tehtäväksi lapsen erityisen suojelun, kun lastensuojelullinen

tarve on todettu. Vanhempien erotilanteet ja huoltoriidat ovat tunnistettuja ilmiöitä lastensuojeluasiakkuuden taustalla. (Ritala-Koskinen 2018, 77-79.)

Erovanhempien ja -lasten auttajat ovat haastavassa ammatillisessa asemassa monisyisten konfliktoituneiden tilanteiden parissa. Sosiaalityöntekijöiltä vaaditaan kykyä tunnistaa vaativat erotilanteet ja niihin mahdollisesti liittyviä vaaroja, sekä osamista arvioida ja ratkaista vaikeita tilanteita, joihin liittyy monenlaisia riskejä. Vanhempien väliset eroriidat, joihin liittyy huolto- ja tapaamisriitoja tai lastensuojelullista tarvetta työllistävät ammattilaisia suuresti. Vanhempien eroriidan aikana on riski, että lapsen ääni jää kuulumattomiin myös auttamiskäytännöissä. Ammatillaiset kaipaavat auttamistyöhön lisää osaamista ja välineitä. (Rautio ym. 2021, 4, 8-9, 22.)

Eroperheiden kanssa työskentely on tärkeä tukimuoto etenkin lapsen kriisistä selviytymisen kannalta. Oma mielenkiintoni tutkimusaiheeseen pohjautuu työnkuvaani yhteen osa-alueeseen. Työskentelen perhetyössä, jossa työnkuvaani kuuluu myös olla osana erotiimiä ja ohjata lasten eroryhmiä. Erotiimiin kuuluu useita eri toimijoita, kuten perhetyö, lastensuojelu, lastenvalvoja, seurakunnan perheneuvonta, kriisikeskus, kuraattori, neuvola, perheneuvola ja MLL. Erotiimin tarkoituksena on sujuvoittaa toimijoiden välistä yhteistyötä eroasioiden parissa, kartoittaa koulutustarpeita eroasioihin liittyen ja jakaa ja kehittää ajankohtaista vanhempien ja lasten eroauttamisen tietoa ja osaamista eri yksiköissä (Uhlbäck & Saari 2018, 30-31).

Lasten eroryhmä on järjestetty vuosittain perhetyön ja perheneuvolan yhteistyönä. Eroryhmät toteutetaan Suomen Kasperin järjestämän koulutuksen ja materiaalin pohjalta. Keskiössä siinä on lapsen tunnetyöskentely eroteemojen ympärillä, sekä vahvistaa lapsen selviytymisen tunnetta vanhempien eron jälkeen (Kasper 2024). Minulle lasten eroryhmän vetäminen on ollut antoisaa, koska näissä hetkissä lapsille on mahdollistunut ison elämänmuutoksen käsittely vertaistuellisissa kohtaamisissa. Ne ovat hetkiä, joissa lapsen kokemus on nostettu esille ja lapsella on ollut tilaa sanoittaa ja uudelleen rakentaa omaa erotarinaansa.

Halusin lähteä tutkimaan sosiaalityössä kohdattavia vanhempien välisiä ero- ja huoltoriitoja lapsen oikeuksien näkökulmasta sosiaalityön työskentelyn kontekstissa. Tutkimustehtävänäni on tarkastella, miten lapsen oikeuksiin pohjautuvaa sosiaalityötä toteutetaan vanhempien erotessa ja millaisia keinoja lapsen tukemiseen silloin käytetään. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millä tavoin lapsen oikeuksiin perustuvaa sosiaalityötä toteutetaan vanhempien eron keskellä?
2. Millaisia sosiaalityön keinoja lapsen tukemiseen siinä tilanteessa on?

2 LAPSEN OIKEUDET JA SOSIAALITYÖ VANHEMPIEN EROTIKLANTEESSA

2.1 Lapsen oikeudet ja lapsen etu vanhempien erotilanteessa

Lapsen oikeuksia määrittää YK:n Lapsen oikeuksien sopimus (60/1991, LOS), jonka ydinasiana on yhdenvertaisuusperiaate. Sopimus takaa lapsille samat ihmisoikeudet kuin aikuisillekin. Sopimus sisältää 54 artiklaa. Keskeisin näistä on 3. artikla, joka määrittää lapsen edun ensisijaisuuden. Tämä artikla velvoittaa lapsen asioissa päätöksiä tekeviä aikuisia ottamaan huomioon ja arvioimaan lapsen edun toteutumisen. Lapsen etua selvitetään kartoittamalla lapsen mielipiteet, kokemukset ja näkemykset tilanteesta. (Yleissopimus Lapsen oikeuksista 60/1991, LOS)

Pösö (2012) nostaa esille kaksijakoisuuden lasten ja aikuisten tasavertaisuuden kanssa, kun samalla lapsella on oikeus erityiseen suojeluun aikuisten toimesta. Lapsen nähdään olevan riippuvainen aikuisesta, mikä haastaa tasavertaisuuden käsitettä. Tähän ratkaisuna esitetään lapsen edun periaatetta, joka käsitetään osana lapsen oikeuksia ja joka on otettava huomioon lasta koskevassa päätöksenteossa ja toimenpiteissä. Suomessa lapsen etu määritellään lapsen oikeuksien yleiskehyksen kautta. Lasten oikeuksien asemaa on vahvistettu myös siten, että se on kirjattu perustuslakiin (731/1999), lastensuojelulakiin (417/2007) ja lasten oikeuksien sopimukseen (60/1991). (Pösö 2012, 83–84.)

Vanhempien erotilanteessa Lapsen oikeuksien sopimuksen (60/1991) keskeisiä artikloja on LOS 9. artikla, jonka mukaan lapsen etu on otettava poikkeuksetta huomioon, kun lapsi erotetaan vanhemmasta esimerkiksi vanhempien erottua ja lapsen

asuinpaikkaa määrittäessä. Samoin lapsen oikeus läheisiin ihmissuhteisiin ja yhteyteen molempien vanhempien kanssa katsotaan lapsen oikeudeksi. LOS 12. artikla painottaa lapsen oikeutta mielipiteensä selvittämiseen ja asianmukaiseen kuulemiseen omassa asiassaan. LOS 5. ja 18. artikkelit määrittävät, että vanhemmat ovat ensisijaisesti yhdessä vastuussa lapsen kasvatuksesta ja heillä on oikeus saada apua ja tukea tähän tehtävään. Tässä tehtävässä vanhempia velvoittaa lapsen edun ensisijaisuus. (LOS 60/1991.) Lapsen oikeuksien ja lapsen edun käsitteitä käytetään joissain määrin päällekkäisissä tai rinnakkaisissa merkityksissä (Pösö 2012, 82).

Lapsen edun ensisijaisuus vakiintui Suomessa vuonna 1983 säädetyssä lastensuojelulain (683/1983) myötä. Myös nykyinen voimassa oleva lastensuojelulaki (417/2007, LSL) nostaa lapsen edun ensisijaisuuden keskeiseksi periaatteeksi ja se toimii ohjenuorana lapseen kohdistuvien toimien, kuten lapsen huoltoa koskevien päätösten tai lastensuojelun toiminnan määrittäjänä. Lapsen edun periaate menee muiden ratkaisuperiaatteiden, kuten taloudellisen näkökulman tai vanhempien omien toiveiden edelle. Lapsen edun määritelmä on tilannesidonnainen ja ammattilaiset ovat vaativan arvioinnin edessä siinä, kenen edusta tilanteessa todellisuudessa on kyse. (Pösö 2012, 76–77, 79.)

LSL 4 § määrittää peruseriaatteita, joita lastensuojelun on toimissaan edistettävä. Tämä sisältää lapsen oikeuksiin pohjautuvan kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukemisen ja noudatettavat periaatteet: ”Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle:

- 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;
- 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon;
- 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen;
- 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;
- 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen;
- 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioillaan; sekä
- 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen. ”

(LHL 417/2007, 4 §; Pösö 2012, 79–81.)

Vanhempien erotilanteessa lapsen oikeuksia määrittelee Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983, LHL). Lain mukaan lapselle on taattava hyvä hoito, tasapainoinen kehitys ja turvallinen kasvuympäristö. Lapsella on oikeus olla turvalliset ja myönteiset ihmissuhteet molempiin vanhempiinsa, jotka vanhempien erotessa mahdollistuvat tapaamisoikeuden myötä. Laki velvoittaa vanhempia myötävaikuttamaan lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten toteutumiseen. Lapsen huoltajien velvollisuus on tehdä yhdessä lasta koskevat päätökset keskustellen lapsen kanssa

ikätasomukaisesti. (LHL 1§, 2 §, 5 §.) Päätökset lapsen huoltajuudesta ja tapaamisesta ovat lapseen ja arkeen olennaisesti vaikuttavia asioita, joissa lapsella on oikeus vaikuttaa lain mukaan (Karttunen 210, 54).

2.2 Lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen sosiaalityössä

” Lasta kuulevan sosiaalityöntekijän tai psykologin pitäisi olla samanaikaisesti tiedonhankkija, lapsen mielipiteen ajaja, lapsen edun ajaja, terapeutti ja tutkija.”
(Karttunen 2010, 172.)

Vanhempien erotilanteessa lapsen mielipiteen selvittämisestä ikätasomukaisesti ja hienovaraisesti säädetään laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983, LHL). Tämä velvoittaa sekä lapsen huollosta ja tapaamisesta sopivia vanhempia keskustelemaan lapsen kanssa lapsen mielipiteestä, että mielipiteen selvittämisestä vastaavia työntekijöitä, kuten sosiaalityöntekijöitä selvittämään lapsen mielipide ikä- ja kehitystasomukaisesti siten, ettei siitä aiheudu haittaa lapsen ja vanhemman välille. (LHL, 11 §.) Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta (619/1996, TpL) 2 § määrittää, ettei 12 vuotta täyttäneen lapsen sopimusta saa laittaa täytäntöön, mikäli lapsi sitä vastustaa. Laki on rajattu koskemaan myös tätä nuorempia lapsia, jotka on arvioitu iän ja kehitystason puitteissa riittävän kypsiksi, että heidän mielipiteensä voidaan huomioida. Myös Lastensuojelulain (LSL, 20 §) mukaan 12-vuotiaalla on oikeus ilmaista mielipiteensä häntä koskevassa lastensuojeluasiassa.

Lastenvalvojilla on kirjavia käytäntöjä lapsen kuulemiseen asumisesta ja huollosta päätettäessä, eikä siitä ole säädetty yhteisiä työkäytänteitä. Lastenvalvoja tapaa lasta harvoin päätöksen teon yhteydessä. Tässä näkökulmana on se, ettei lapsi kokisi joutuvansa päätöksen tekijän rooliin. Vanhemmat ovat kuitenkin tuoneet esille, etteivät ole varmoja, ovatko saaneet lapsen mielipiteen selvitettyä ilman mielipiteeseen vaikuttavaa lojaliteettiristiriitaa. (Rautio ym. 2021, 21.)

Lapsen mielipiteen muodostamisen kyky kehittyy viisivuotiaasta lähtien. Lapsen mielipide ei aina ole samansuuntainen, kuin aikuisten oletus lapsen mielipiteestä. Lapsen mielipiteen ilmaisuun ja riippumattomuuteen kuitenkin tässä iässä voi vaikuttaa lojaliteettiristiriidat. Tämän huomiotta jättäminen voi estää todellisen lapsen kuulluksi tulemisen. (Karttunen 2010, 100, 159.) Lojaliteettiristiriita vanhempien eron

keskellä aiheuttaa lapselle eniten henkistä stressiä ja se on tilanne, jossa lapsen oikeuksiin kuuluu saada olla valitsematta vanhempiensa välillä (Auvinen 2006, 400, 431).

Alle kuusivuotiaista harvoin kuullaan ja näin nuoren mielipide ei myöskään ole ratkaisevassa asemassa huollosta päätettäessä. Kuitenkin jos tämän ikäisen lapsen mielipide halutaan selvittää, se tapahtuu epäsuorasti. Lapsen ääntä tulkitaan leikin, piirustusten, vuorovaikutuksen ja muun toiminnan tarkkailun pohjalta. Tällä tavalla saatu tieto on välillistä tietoa. (Auvinen 2006, 402.)

Lapsella ei ole velvollisuutta ilmaista mielipidettään, vaikka hänellä siihen oikeus onkin. Mielipiteen ilmaisematta jättäminen voi johtua lojaaliussyistä tai siksi, että käsiteltävät asiat tuntuvat liian vaikealta, vaikka ne lapselle merkityksellisiä olisivatkin. Lapsen kuulemisessa on tärkeä välttää sitä, että lapsi tuntisi joutuvansa erotuomariksi vanhempien riidassa. (Valjakka 2002, 59.) Auvinen (2006) tulkitsee LHL 11.1 § mukaisen kuulemisen velvoitteen sisältyvän LOS 12. artiklan mukaiseen osallistumisoikeuteen ja tämän tulkinnan pohjalta selkeän mielipiteen ilmaisu kuulemisen yhteydessä ei ole välttämätöntä kuulemisen toteutuksessa. (Auvinen 2006, 384.)

Lapsen kuulemistilanteessa sosiaalityöntekijän on havainnoitava lapsen mielipiteitä, lapsen tilannetta ja arvioitava myös lapsen kehitysastetta. Kuulemisen alussa lapsen kanssa on käytävä läpi, miten lapsen kertoma välitetään eteenpäin. Sosiaalityöntekijä on tässä tilanteessa lapsen viestin viejänä ja rooli sisältää valta-aseman, joka on tärkeä ottaa huomioon tilanteessa. (Karttunen 2010, 172.)

Tarja Pösö (2012) käyttää Davis Archardin ja Marit Skivenesin tulkintaa lapsen kuulemisen käsitteestä osana lastensuojelua. Tämän tulkinnan mukaan lapsen kuuleminen sisältää lapsen laajan huomioonottamisen, jonka sisällä muodollinen kuuleminen toteutetaan. Archard ja Skivenes nostavat lapsen tiedon arvon ja kuulemisen moraalisen tärkeyden kahdeksi tärkeäksi kuulemisen syyksi. Lapsen tiedon perusteella saadaan se kokonaiskuva, jolla täydennetään muualta saatua tietoa ja tämän kokonaisuuden tulee vaikuttaa lastensuojelun työskentelyyn ja päätöksentekoon. Moraalisesti lastensuojelun ratkaisuja ei voida pitää legitimeinä, mikäli lapsen näkökulma ei ole keskiössä ja ohjaavana tekijänä toiminnassa. (Pösö 2012, 86.)

Lapsen kuuleminen on koettu hajanaiseksi työtavoiltaan ja vaikeaksi kuulemista toteuttaville tahoille. Kuulemiseen ei ole säädetty yhtenäisiä työhohjeita, kuinka kuuleminen tapahtuu ja millaisia tavoitteita kuulemiselle asetetaan. Myös lapsikohtaiset kysymykset eivät ole täsmentyneet, miten lapselta selvitetään mielipide ja kuinka paljon lapsen toivomukset merkitsevät. (Auvinen 2006, 163) Monesta lähteestä kerätyn tiedon punaista lankaa voi sosiaalityöntekijällä olla vaikeaa määritellä linjaamaan toteutusta. Tämä voi olla yksi tekijä siihen, että sosiaalityöntekijä voi päätyä painottamaan aikuislähtöistä tiedonkeruuta, vaikka työssään arvostaisikin lapsen tietoa. (Hurtig 2006, 169.)

2.3 Lapsi, erovanhemmuus ja huoltoriidat

”Vanhemmilta halu kuulla lapsen viesti oikein kysyy rakkautta, pyyteettömyyttä ja oman edun syrjään panemista. Sen eteen saavat huoltoriidoissa työskennellä niin juristit kuin sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisetkin.” (Auvinen 2006, 538.)

Vanhemman ja lapsen välinen kiintymyssuhde ja vanhempien keskinäinen suhde vaikuttavat lapsen emotionaalisen turvallisuuden kokemukseen. Vanhempien väliset riitaiset konfliktit aiheuttavat lapselle turvattomuuden kokemuksen, joka voi näkyä lapsen käyttäytymisen muutoksena ja oireiluna. Lasten reagointi on yksilöllistä ja erosta selviytymiseen vaikuttaa vanhemman ja lapsen aiemmin luotu suhde. (Kääriäinen 2008, 81.) Lapsen kehitystä vaarantava tilanne on eron jälkeinen vanhempien avoin riitely, johon lapsi joutuu osalliseksi jollain tavalla (Karttunen 2010, 100).

Lapsi voidaan vanhempien erossa nähdä eron yhdeksi osapuoleksi. Vanhempien ero muuttaa lapsen arjen ja pakottaa etsimään selviytymiskeinoja kipeässä tilanteessa samalla, kun vanhemmat käyvät omia prosessejaan läpi. Näissä tilanteissa on mahdollista, että lapsi oireilee eri tavoilla. (Karttunen 2010, 99.) Erotilanteessa lapsella on oikeus saada asianmukaista tietoa vanhempiensa erosta, jolloin mielikuvitukselle jää vähemmän sijaa täyttää puuttuvia tietoaukkoja. Vanhempien harkitessa vakavasti lapsen ehdotuksia mahdollistuu näin lapselle voimaannuttava kokemus eron keskellä. Lasta kuultaessa on otettava huomioon reunaehdoja, kuten lapsen mielipiteen vaihtelevuus ja sen kontekstisidonnaisuus, sekä lojaliteettiristiriita. Huomioon otettavana on myös, kohdistuuko lapsen mielipiteeseen vanhempien painostusta tai manipulointia. (Antikainen ym. 2009, 214.)

Vanhempien erotessa lapsi on tärkeää ohjata tukitoimien piiriin, joita tarjoavat mm. kouluterveydenhuolto, oppilashuolto, neuvola ja varhaiskasvatus, sekä esimerkiksi kolmannen sektorin tarjoamat lasten eroryhmät. Lastensuojelun asiakkuus ja perheneuvolan asiakkuus voivat viivästyä huoltoriidan ollessa käynnissä. On tunnistettu ongelma, että vanhemmat tekevät toisistaan perättömiä lastensuojeluilmoituksia. Lastensuojelulta voidaan odottaa huoltajuuteen liittyviä ratkaisuja, joihin lastensuojelun toimivalta ei yllä. Lastensuojelun työskentelyä on jatkettava, jos lapsen edun turvaaminen sitä edellyttää. (Rautio ym. 2021, 20.)

Vanhempien parisuhteen päättymisen ei tarvitse vaikuttaa vanhemman kykyyn toimia yhdessä entisen puolison kanssa yhteisen lapsen huoltajana ja kasvattajana. Kuitenkin eron yhteydessä on mahdollista, että entiset puoliset riitautuvat eivätkä

pääse sopuun lasta koskevissa asioissa. (Valjakka 2002, 39–40.) Ero itsessään ei ole riskitekijä lapsen kehitykselle, vaan se kuinka vanhemmat hoitavat erotilanteen lapsen näkökulmasta (Rautio ym. 2021, 11). Vanhempien erotessa riitaisesti on mahdollista, että lapsi päätyy riitojen keskelle ja vanhemmuus muuttuu koston ja kiusaamisen projektiksi. Tällöin lapsen tarpeet ja oikeus toiseen vanhempaan jää vanhemmuudessa toissijaiseksi. (Kääriäinen 2008, 79.)

Vanhempien välisiä konflikteja voi lisätä, kun parisuhteen päätyttyä vanhemmat hakevat paikkaansa uusissa rooleissaan entisinä puolisoina ja nykyisinä erovanhemmina, jotka kuitenkin yhteisesti vastaavat lapsen asioista (Becher ym. 2019, 153). Eroaminen puolisoista katkaisee parisuhteen, mutta päätyneestä parisuhteesta jäänyt tunnettyöskentely, neuvottomuus ja ratkaisemattomat ristiriidat siirtyvät lasten huolto- ja tapaamiskysymyksiin. Lapsi ei useinkaan ole ainoa, josta huoltoriidassa riidellään. Huoltoriidoissa ilmenee eronneiden vanhempien tunneskaala pettymyksestä menetettyihin unelmiin. Arvoristiriidat ja taloudelliset intressit kytkeytyvät myös usein huoltoriitatilanteisiin ja sitä voidaan käyttää myös koston välineenä päätyneestä parisuhteesta kohdistuvan pettymyksen purkamiseen. Erokatastrofin suuruus nostaa konfliktin eskaloitumisen riskiä ja tällöin lapsen hyvinvointi vaarantuu. (Auvinen 2006, 61–62.)

Auvinen (2006) on jakanut huoltoriidat kolmeen eri kategoriaan riitojen vaativuuden mukaan vanhempien näkökulmasta katsottuna. Ensimmäinen on tasapeliriidat, joissa kumpikin vanhempi on tasavahvoja huoltajana toimimiseen ja molempien huoltajuuskykyä kuvataan hyvänä. Toinen on psykososiaaliset riidat, joissa vanhemmilla on psykososiaalisia ongelmia ja huoltajuuskyky on heikentynyt esimerkiksi päihteiden käytön vuoksi. Kolmas on patologiset ja patologistuvat riidat, joissa erotilanne on eskaloitunut korkean konfliktin tilanteeksi ja lapsen tarpeisiin vastaaminen on heikkoa. (Auvinen 2006, 254–257.) Myös Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (THL) käyttää samansisältöistä kategorisointia huoltoriitojen vaativuustasojen ryhmittelyyn.

2.4 Sosiaalityön työskentely vanhempien erotilanteessa

”Tiivistettynä: huoltajuusasioissa päätöksenteon langat ovat vanhempien käsissä. Jos he eivät saavuta yhteisymmärrystä, langat ovat oikeuden käsissä. Kummassakin tapauksessa sosiaalitoimen tai lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntijoiden tehtävänä on tukea päätöksentekoa antamalla osapuolille neuvotteluapua tai hankkimalla päätöksentekoon

tarvittavaa informaatiota. Informaatio on sitä arvokkaampaa, jos kuvaukset ja perustelut ovat selkeitä, läpinäkyviä ja yleisesti ymmärrettäviä.” (Karttunen 2010, 184.)

Sosiaalityöllä on neljä eri roolia vanhempien erotilanteessa. Nämä roolit ovat lasta koskevien sopimusten vahvistaminen, perheasiainsovittelu, tuomioistuimen pyytämän selvityksen laatiminen ja täytäntöönpanosovittelu. (Auvinen 2002, 121.) Näitä rooleja toteuttaa pääsääntöisesti hyvinvointialueen virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä tai lastenvalvoja. Lisäksi Lastensuojelulakiin (417/2007, LSL) perustuva sosiaalityön tehtävä on lapsen suojeleminen ja turvallisten olosuhteiden, kasvun ja kehityksen turvaaminen vanhempien kanssa yhteistyössä, kun lastensuojelun tarve on todettu. Tätä tehtävää toteuttaa lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijä. Forsberg, Kääriäinen & Ritala-Koskinen (2019, 248) käyttävät kattokäsitettä erososiaalityö kuvaamaan sosiaalityön työskentelyä eri rooleissa vanhempien erotilanteessa.

Lasta koskevat sopimukset vahvistaa kuntien sosiaalitoimi. Kuntien lastenvalvojen tehtävänä on vahvistaa vanhempien yhdessä tekemät sopimukset koskien lapsen asumista, tapaamista, elatusta ja huoltoa. Sopimukset tehdään jokaiselle lapselle erikseen. Lastenvalvoja auttaa ja ohjaa vanhempia sopimuksen teossa, mutta ei päättää sopimuksen sisällöstä. Lastenvalvoja huolehtii, että sopimukset noudattavat lapsen etua. (Hämäläinen & Koiso-Kanttila 2012, 107.) Hyvin ja huolellisesti tehdyt sopimukset edistävät eron jälkeistä lapsen yhteishuoltoa ja turvaavat lapselle yhteyden etävanhempaan (Kääriäinen 2008, 72).

Perheasioiden sovittelu toteutetaan sosiaalityöntekijän avulla ja sosiaalityöntekijällä voi olla mukanaan työparina psykologi. Sovittelussa tavoitteena on ehkäistä pitkittyneitä huoltoriitoja etsimällä vanhempien kanssa tilanteeseen uusia ratkaisuja ja käymällä käytännön asioita läpi. Sovittelu jakautuu kolmeen vaiheeseen, joista ensimmäinen on erouhan sovittelu, toinen sopimusneuvottelu ja kolmas jälkisoittelu, joissa on omat teemansa eron läpikäymisessä. (Antikainen 2007, 33.)

Olosuhdeselvitys on tuomioistuimen LHL 16.1 § perusteella pyytämä sosiaalitoimen ammatilliseen asiantuntemukseen perustuva selvitys. Olosuhdeselvitystä tehtäessä sosiaalityöntekijä tapaa kotikäynneillä lasta ja vanhempia, sekä keskustelee heidän kanssaan. Lisäksi sosiaalityöntekijä havainnoi kotia ja lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Kirjallisen selvityksen sosiaalityöntekijä tekee tämän kartoituksen perusteella. (Forsberg ym. 2019, 249.) Olosuhdeselvityksen tarkoituksena on antaa tuomioistuimelle tarvittavia tietoja lapsen olosuhteista tuomioistuimen ratkaisua varten. Sosiaalitoimen tehtävänä on hankkia tuomioistuimelle ratkaisua varten tarvittavat tiedot lapsen olosuhteista ja välittää ne olosuhdeselvityksessä tuomioistuimelle. (Auvinen 2002, 130.)

Täytäntöönpanosovittelu pohjautuu lakiin lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta (61/1996, TpL). Ennen täytäntöönpano-

sovittelua vanhemmilla on oltava tehtynä sosiaalitoimen tai oikeuden vahvistama päätös lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Sovittelun tarkoituksena on konkreettisesti saada toteutumaan päätökseen määritellyt lasta koskevat asiat ja edistää vanhempien yhteistoimintaa. (Hämäläinen & Koiso-Kanttila 2012, 108–109.)

Vanhempien erot ja huoltoriidat ovat tunnistettuja tilanteita lastensuojelutarpeen taustalla. Kun lastensuojelun tarve on tunnistettu, lapsen kasvun ja kehityksen turvaaminen ja tukeminen lapsen omassa asuinympäristössään on lastensuojelun avohuollon tehtävä. (Ritala-Koskinen 2018, 77–79.) Tavallista on, että vanhemmat tekevät toisistaan lastensuojelu- ja rikosilmoituksia vaativissa ero- ja huoltoriitatilanteissa. Sosiaalityöntekijältä vaaditaan ammattitaitoa tunnistaa, milloin on kyse aidosta huolesta ja milloin vallankäytön välineestä. On tunnistettu riski, että huoltoriita on riski lapsen hyvinvoinnille. Huoltoriitojen ratkaiseminen ei kuulu lastensuojelulle, mutta lapsen näkökulmasta korkean konfliktin ja turvallisuusriskin erotilanteissa lastensuojelun tuen merkitys korostuu. (THL 2023.)

Lastensuojelun työskentely kaikkien perheenjäsenten kanssa on tärkeää, jotta konfliktitilanteen eskalaatoriskiä voitaisiin pienentää. Avohuollon tukitoimenpiteet ovat merkittävä apu vanhemmuustyöskentelyssä. Työskentelyn menetelmiä ovat mm. vanhemmuussuunnitelma, rinnakkaisvanhemmuustyöskentely ja systeeminen työote. Eroriitatilanteissa lapsen etua turvaavia sosiaalipalveluita on mm. ammatillinen tukihenkilö, lapsen ja vanhemman väliset valvotut ja tuetut tapaamiset, sekä valvotut vaihdot ja lastensuojelun edunvalvonta. (THL 2023.)

Sosiaalityössä lasten oikeuksia puolustava ammattietiikka on haastavaa tilanteessa, jossa vanhemmat riitelevät lapsen huollosta. Puolustaessaan lapsen oikeuksia ja asettuessaan lapsen puolelle sosiaalityöntekijä loukkaa aina jonkin verran vanhempien oikeuksia. (Kääriäinen 2019, 383.) Vanhempien eroon liittyvässä työskentelyssä on mukana lapsen suojelun ja osallistamisen jännite. Sosiaalityöntekijöillä on oltava vahvaa osaamista työskennellä lapsen kanssa ja tarvittaessa apua monimutkaisiin tilanteisiin on saatavilla perheneuvolasta ja lastenpsykiatrian yksiköistä. Lapsen mielipide otetaan huomioon arvioitaessa kokonaisuutena lapsen asumista ja huoltoa vanhempien eron jälkeen, mutta päätöstä ei voida kuitenkaan tehdä pelkästään lapsen mielipiteen mukaisesti. (Antikainen, Hämäläinen & Pölkki 2009, 197, 213.) Sosiaalilautakunnan tehtävänä ei ole ensisijaisesti ajaa lapsen mielipidettä, vaan lapsen etua (Karttunen 2010, 29)

3 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TOTEUTTAMINEN

3.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymys

Tutkimustehtävänäni on selvittää, kuinka lapsen oikeuksiin perustuvaa sosiaalityötä toteutetaan vanhempien eron keskellä ja millaisia sosiaalityön keinoja lapsen tukemiseen siinä tilanteessa on. Tutkimuksen tavoitteena on kartoittaa sosiaalityöntekijöiden työskentelyä vanhempien erotilanteessa, sekä kuinka lapsen oikeudet toteutuvat ja ohjaavat työskentelyä näissä tilanteissa. Lisäksi tarkoituksena on tehdä katsaus menetelmistä tai keinoista, joita he ovat perheiden kanssa työskennellessään käyttäneet. Tutkimus on hyödynnettävissä sosiaalityöntekijöiden työskentelyssä lapsen oikeuksien toteutumista tarkasteltaessa, sekä pohjana lapsen oikeuksista ja erososiaalityöstä tehtäville jatkotutkimuksille.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- Millä tavoin lapsen oikeuksiin perustuvaa sosiaalityötä toteutetaan vanhempien eron keskellä?
- Millaisia sosiaalityön keinoja lapsen tukemiseen siinä tilanteessa on?

3.2 Kirjallisuuskatsaus

Toteutan tämän tutkimuksen kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Kirjallisuuskatsaus sopii hyvin tutkimusmenetelmäksi tutkimukseen, jonka tehtävänä on muodostaa tietystä aiheesta kokonaiskuva (Vilkkä 2023, 11). Kokonaiskuva aloitin muodostamaan Salmisen (2023, 4) ohjeiden mukaisesti tutkimalla kattavasti aikaisemmin tehtyjä korkealaatuisia alkuperäistutkimuksia ja vertaisarvioituja artikkeleita sosiaalityön työskentelystä vanhempien erotilanteissa ja huoltoriidoissa. Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on tunnistaa, tulkita, yhdistää ja arvioida tuotettua tietoa. Näiden lisäksi kirjallisuuskatsaus rakentaa kuvaa tutkittavasta asiakokonaisuudesta ja tunnistaa siihen liittyviä ongelmia. (Vilkkä 2023, 11–12.) Kirjallisuuskatsaus on menetelmä, jossa tutkitaan korkealaatuisia alkuperäistutkimuksia ja niiden pohjalta vastataan aineistolle esitettyihin kysymyksiin (Salminen 2023, 4).

Salmisen (2023, 7) mukaan yleisimmin käytetty kirjallisuuskatsauksen tyyppi on kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Vilkkä (2023) käyttää kuvailevan kirjallisuuskatsauksen synonyymina narratiivista kirjallisuuskatsausta. Narratiivinen kirjallisuuskatsaus ei aseta tiukkoja rajoja tiedonhakuun tai aineistojen valintakriteereiden määrittelyyn. Narratiivisessa kirjallisuuskatsauksessa tarkoituksena on kuvata tutkittavaa ilmiötä laaja-alaisesti. Olennaista on ilmiöstä tuotettu tieto, keskeiset käsitteet ja niiden väliset suhteet. Lopputuloksena voidaan antaa laaja-alainen yleiskuva tutkitusta aiheesta, sekä nostaa esille lisätutkimuksen tarpeet aihealueella. (Vilkkä 2023, 21–23.) Narratiivinen kirjallisuuskatsaus sopii hyvin tutkimukseni menetelmäksi, koska tutkimuksen tavoitteena on muodostaa laaja-alainen yleiskuva lapsen oikeuksiin pohjautuvasta sosiaalityön työskentelystä vanhempien erotilanteessa.

3.3 Tiedonhankinta ja aineiston rajaus

Lähdin hankkimaan tietoa aiheesta tekemällä hakuja Google Scholarilla, Jykdokissa, journal.fi ja Melindassa. Käytin vaihtelevasti hakusanoja ”lastensuojelu ero”, ”lastensuojelu eroriita”, ”lastensuojelu ero lapsi”, ”sosiaalityö eroriita”, ”sosiaalityö ero lapsi”, ”huoltoriita sosiaalityö”, ”sosiaalityö ero lapsen oikeudet”. Haut tuottivat useita osumia, mutta niistä oli löydettävissä vain muutamia väitöskirjoja ja vertaisarvioituja tutkimusartikkeleita, jotka täsmäsivät hakukriteereihini. Pro Gradu-

tutkimuksia aiheesta löytyi paljon, mutta ne eivät sisällyneet hakukriteereihini. Jatkoisin hakemalla kansainvälisiä artikkeleita Jykdoikin kautta hakusanoilla ”social work custody battle child” ja ”social work divorce child”. Haut tuottivat tässäkin aluksi tuhansia osumia. Rajasin aineistoa siten, että otsikosta täytyy löytyä hakusanat ”social work” ja joko ”custody child” tai ”divorce child”, jotta aineistosta löytyy sosiaalityön työskentelyä vanhempien erotilanteessa ja lapsen näkökulmaa. Valintakriteerejä käyttämällä aineistoon rajautui ja valikoitui kaksi sisällöltään aiheeseeni vastaavaa artikkelia. Näiden hakujen lisäksi olen tehnyt manuaalisia hakuja Googllella, sekä käyttämällä lumipallotekniikkaa (Vilkkä 2023, 66) tutkimalla useita Pro Gradu-tutkimuksia ja niissä käytettyjä tutkimuksia, joista olen saanut hyviä vinkkejä aiheeseeni sopivaan aineistoon.

Olen rajannut aineiston koskemaan vuosia 2006–2023, eroja lapsiperheissä ja sosiaalityön kontekstia. Suomalaiset väitöskirjat on julkaistu vuosina 2006–2010 ja tutkimusartikkeli vuonna 2019. Ulkomaiset tutkimusartikkelit ovat julkaistu vuosina 2014 ja 2019. Näiden pohjalta olen saanut hyvän läpileikkauksen sosiaalityön työskentelystä vanhempien erotilanteissa vuosien 2006–2019 välillä.

Tiedostan eroriitojen nostavan esimerkiksi parisuhteessa koetun väkivallan uhaa. Väkivalta ja vieraannuttaminen ovat tilanteita, joissa lapsen etu jää toteutumatta. Rajaan tässä tutkimuksessa väkivallan elementtejä ja keskityn eroihin, joissa pääosin ei esiinny fyysistä väkivaltaa, eikä vieraannuttamista. Näillekin tutkimusaiheille on kuitenkin oma tärkeä paikkansa. Tässä tutkimuksessa tavoitteena on keskittyä lapsen oikeuksien esille nostamiseen sosiaalityön työskentelyssä ”tasapeliriita”-tyyppisessä eroriidassa, jossa vanhemmat lähtökohtaisesti voisivat kumpikin toimia lähivanhempana lapsen edun mukaisesti.

Aineistoon valikoitui teokset seuraavien kriteereiden perusteella:

- ✓ Kirjoitettu suomeksi tai englanniksi
- ✓ On tuotettu vuosina 2006–2023
- ✓ Saatavissa maksutta
- ✓ Väitöskirja, lisensiaatintutkimus tai vertaisarvioitu tutkimusartikkeli
- ✓ Tutkimuksessa kuvataan sosiaalityön työskentelyä tai menetelmiä vanhempien erotilanteen keskellä
- ✓ Tutkimuksessa kuvataan em. tilanteessa lapsen näkökulmaa tai kuulemista
- ✓ Ei keskity väkivaltaisiin erotilanteisiin

3.4 Aineiston kuvaus ja analysointi

Olen valinnut aineistoon Antikaisen (2007) ja Auvisen (2006) väitöskirjat, sekä Kääriäisen (2019), Archer-Kuhnin (2019) ja Makofanen & Mogoanen (2014) vertaisarvioidut tutkimusartikkelit. Olen valinnut nämä käytettävät tutkimukset valintakriteereideni perusteella. Lisäksi aineistoon olen valinnut mukaan Karttusen (2010) väitöskirjan ja Väyrysen (2008) lisensiaatintutkimuksen, joissa lasta on kuullut tai olosuhdeselvityksiä huoltoriidoissa tehnyt psykologi ja/tai sosiaalityöntekijä. Valitsin nämä kaksi tutkimusta mukaan aineistoon, koska lapsen kuulemiset ja olosuhdeselvitykset voidaan tehdä sosiaalityöntekijöiden ja psykologien yhteistyönä ja näissä tilanteissa työnkuva ammattilaisilla ei merkittävästi eroa toisistaan. Sisällöllisesti nämä tutkimukset ovat relevantteja tutkimuskysymysteni kannalta. (Taulukko 1.)

Aineiston valinnan jälkeen analysoin kirjoitettua sisältöä sisällönanalyysia käyttäen. Sisällönanalyysia voidaan pitää Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan ”kirjoitetujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analyysia väljänä teoreettisena kehyksenä”. Se mahdollistaa analyysin tekemisen erilaisissa analyysikokonaisuuksissa ja soveltuu monenlaiseen tutkimukseen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103.) Sisällönanalyysissä tärkeintä on tuntea tutkimuskohde hyvin. Vilka (2023) käyttää termiä ”tutkiva lukeminen” menetelmästä, jossa aineistoon perehtymällä luodaan erilaisia asiakokonaisuuksia ja luokitteluja. Sisällönanalyysissä on kolme vaihetta, jotka ovat analyysin valmistelu, organisointi ja raportointi. (Vilka 2023, 86–87). Aloitin sisällönanalyysin valmistellen aineiston taulukkoon analyysia varten (Taulukko 1). Erittelin aineiston tekijän mukaan aakkosjärjestyksessä ja kuvasin mitä on tutkittu, millä tavalla ja ketkä ovat olleet tutkimuskohteena. Tämän jälkeen jatkoin sisällönanalyysin toiseen vaiheeseen, eli organisointiin. Luin aineiston huolella useampaan kertaan ja tein niistä laajat ja kattavat muistiinpanot. Käytin Vilkan (2023, 87) tutkivan lukemisen elementtejä, jossa aineistoa tarkastellaan etsimällä sieltä yhtäläisyyksiä tutkimuskysymykseen, tutkimusten välisiä eroavaisuuksia ja niiden taustoja, sekä huomioita mitä on tarkasteltu hyvin, mitä vähän, mitä ei ollenkaan ja mistä tarvitaan lisää tietoa. Tämän jälkeen erittelin aineistoista lapsen oikeuksien kehyksen kautta katsottuna tutkimuskysymysten kannalta olennaisia havaintoja, joista muodostuivat keskeiset asiakokonaisuudet.

Kirjallisuuskatsauksen teossa kurinalaisuus, systemaattisuus ja kriittisyys ovat avainasiassa ja ne muodostavat katsauksen luotettavuuden perustan. Aineistonhaussa järjestelmällisyys ja johdonmukaisuus, sekä ennalta luotujen sääntöjen noudattaminen ovat kurinalaisuutta. Aineisto valikoidaan kriittisesti lukien ja arvioiden, sekä siitä tehdään asianmukaiset muistiinpanot. (Vilka 2023, 11–13.) Luotettavuuden pohjana on myös kunnioitus toisten tutkijoiden tekemiä tutkimuksia kohtaan. Tutkiessani ja analysoidessani toisten tutkijoiden tutkimuksia olen Vilkan (2023, 99)

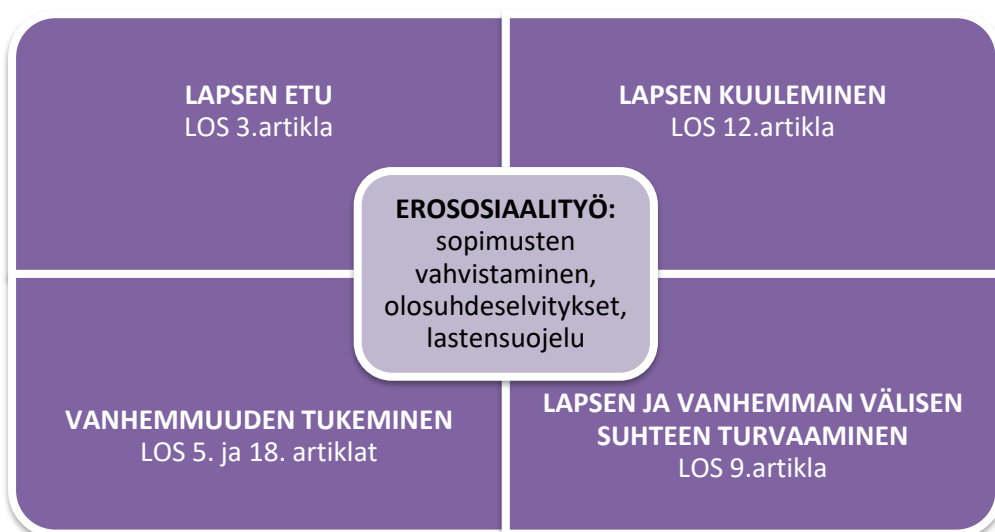
tavoin arvioinut tutkimukset kriittisesti ja arvostavasti, sekä muodostanut niistä johtopäätökset tasapuolisesti siinä valossa, kun ne tutkimuksissa esitetään. Tuomi ja Sarajarvi (2018, 104) muistuttavat vielä rajaamisen tärkeydestä, sillä aineistosta usein löytyy paljon muitakin kiinnostavia asioita, joita haluaisi tutkia ja raportoida. Tätä ohjenuoraa olen noudattanut myös omassa aineiston analyysissäni ja aineistosta nousevat kiinnostavat jatkotutkimusaiheet kuvaan johtopäätökset-luvussa.

Tekijät, tutkimuksen nimi, julkaisu-vuosi	Tutkimuksen tyyppi	Tutkimuksen aihe ja aineisto
Antikainen, Mari: Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalveluissa. 2007.	Väitöskirja	Tutkittiin sosiaalityön asiantuntijadiskurssia lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalveluissa. Kvalitatiivinen tutkimus: 14 haastateltua sosiaalitoimen työntekijää ja 2 havainnointua sopimustilannetta
Auvinen, Maija: Huoltoriidat tuomioistuimissa: sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana, asiantuntijana. 2006.	Väitöskirja	Tutkittiin tuomioistuimissa käsiteltyjä huolto- ja asumisriitoja sosiaalitoimen tekemien selvitysten pohjalta. Asiakirjatutkimus: 150 oikeudenkäyntiaineistoa, sekä täydennysaineistona 91 hovioikeuden antamaa ratkaisua lapsen huollosta ja asumisesta.
Archer-Kuhn, Beth: Understanding the Parent Experience in Child Custody Decision-Making: How Social Workers Can Help. 2019.	Vertaisarvioitu tutkimusartikkeli	Tutkittiin vanhempien näkökulmaa osana sosiaalityön huoltajuutta koskevassa päätöksenteossa. Kvalitatiivinen tutkimus: 18 haastateltua vanhempaa Kanadasta.
Karttunen, Risto: Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. 2010.	Väitöskirja	Tutkittiin lapsen vaikeaa asemaa vanhempien välissä keskellä oikeustaistoa huollosta, asumisesta tai tapaamisista. Asiakirjatutkimus: 9 olosuhdeselvitystä ja 28 täytäntöönpanosovittelua.
Kääriäinen, Aino: Lapsen kuulemisesta kirjoittaminen olosuhdeselvityksissä. 2019.	Vertaisarvioitu tutkimusartikkeli	Tutkittiin ja analysoitiin sosiaalitoimen käräjäoikeuksien pyynnöistä laatimia selvityksiä lapsen olosuhteista vanhempien huoltoriidan ratkaisemiseksi, kiinnostuksena lapsen käsitysten esille nostaminen. Asiakirjatutkimus: 56 olosuhdeselvitystä 45 tapauksesta.
Makofane, Mankwane Daisy ja Mogoane, Olivia Mahlatse: Adolescent's perspectives on child-parent relationships following parental divorce: suggestions for social work practice. 2014.	Vertaisarvioitu tutkimusartikkeli	Tutkittiin nuorten suhteita vanhempiensa ja sisaruksiinsa vanhempien avioeron jälkeen, sekä selvitettiin millaista sosiaalityön työskentelyä nuoret tarvitsivat vanhempiensa avioeron jälkeen. Kvalitatiivinen tutkimus: 20 haastateltua pohjoisafrikkalaista 12-18-vuotiasta nuorta.
Väyrynen, Kristiina: Lapsen tuska huoltoriidassa. Elämää vanhempien välissä. 2008.	Lisensiaatintutkimus	Tutkittiin nuorten tuottamien tarinoiden kautta lapsena koetun vanhempien huoltoriitaprosessien aikaisia kokemuksia. Laadullinen tapaustutkimus: 4 haastateltua nuorta.

TAULUKKO 1: Tutkimusaineisto

4 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimusaineiston perusteella sosiaalityötä toteutetaan vanhempien erotilanteessa lastenvalvojan sopimustapaamisilla, olosuhdeselvitysprosessissa, sekä lastensuojelun työtehtävissä. Lapsen oikeuksien sopimukseen (60/1991, LOS) pohjautuvat sosiaalityön työskentelyä määrittelevät lapsen oikeudet ovat lapsen oikeus saada etunsa arvioitavaksi (LOS 3.artikla), oikeus tulla kuulluksi omassa asiassaan (LOS 12.artikla), oikeus ylläpitää läheistä suhdetta molempiin vanhempiinsa (LOS 9.artikla) ja vanhempien ensisijaisuuden lapsen kasvatuksessa, sekä oikeuden saada tukea kasvatus-tehtävässään (LOS 5. ja 18.artiklat).

KUVIO 1. Erososiaalityö ja lapsen oikeudet

4.1 Lapsen edun ensisijaisuus

Lapsen oikeuksien sopimuksen (60/1991, LOS) 3. artikla velvoittaa viranomaisia ottamaan lapsen edun ensisijaisuuden huomioon toimissaan ja velvoittaa suojeluun ja huolenpitoon, vanhempien ollessa kuitenkin ensisijaisia lapsen edun toteuttajia. Antikaisen (2007) ja Auvisen (2006) tutkimuksissa lapsen edun diskurssi sosiaalityöntekijöiden puheissa kuvautui vahvana vanhempien erotilanteessa. Lapsen etua arvioitiin tutkimuksissa lastenvalvojan tekemissä huolto- ja tapaamissopimuksissa, sosiaalityöntekijöiden tekemissä olosuhdeselvityksissä ja lastensuojelun avohuollon työskentelyssä.

Antikaisen (2007) tutkimuksessa lastenvalvojan riidattomilla sopimustapaamisilla lapsi ei pääsääntöisesti ollut mukana. Lapsen etu käsiteltiin vanhempien määrittelemänä asiana ja sitä käsiteltiin vanhempien puheiden kautta. Työskentelyä kuvattiin vanhempikeskeiseksi. Tässä tilanteessa työntekijäkohtainen työote tuli selkeimmin esille siinä, kuinka tarkasti tapaamisella lapsen asioita käsiteltiin. Lapsen oma toimijuus jäi sopimusasiassa toteutumatta ja lapsen etua katsottiin yksipuolisesti aikuisen näkökulmasta. Antikainen (2007) esittääkin huolen lapsen edun toteutumisesta tilanteissa, joissa vanhemmat ovat kykeneviä kirjoittamaan allekirjoituksen sopimukseen sopimustilanteessa, mutta eivät aidosti ole kykeneviä sopimaan lapsen asioista arjessa.

Antikaisen (2007) ja Auvisen (2006) tutkimuksissa riitaisissa erotilanteissa lapsen etua on selvitetty tarkemmin ja tässä myös näkyy työntekijäkohtaista, alueellista ja resursseista riippuvaa vaihtelua. Tuomioistuimen pyytämässä olosuhdeselvityksissä vanhempia tavatessa vanhempien yhteistoimintakyky on ollut merkittävä tekijä huoltomuotoa suositeltaessa. Lapsen edun mukaista on, että vanhemmat voivat hoitaa lasta koskevat asiat yhteistyössä. Sosiaalityöntekijän ja vanhempien välisillä tapaamisilla on arvioitu vanhempien huoltajasopivuutta, kasvatustyylejä ja vastuunkantoa. Auvisen (2006) tutkimuksessa status quo, eli sen hetkisen tilanteen vakiintuneisuus sai myös suuren painoarvon arvioitaessa lapsen asumista. Lisäksi selvityksissä on kiinnitetty huomiota vanhempien puuttuvaan yhteistoimintakykyyn, jolla on perusteltu yhteistyökyvyttömän vanhemman soveltumattomuutta huoltajaksi.

Karttusen (2010) tutkimuksesta ilmenee, että lapsen edun selvittäminen on prosessimainen kokonaisuus, jossa otetaan huomioon lapsen mielipide ja jossa lapsen kokemus tulee kokonaisvaltaisesti huomioiduksi, arvioiduksi ja välitetyksi selvitystä tai sovittelua varten. Työntekijän velvollisuus on luoda lapsen luottamuksellinen suhde ja ottaa huomioon lapsen ristiriitainen asema tilanteessa. Eronnut perhe ja työntekijät ovat haastavassa ja jännitteisessä tilanteessa arvioidessaan lapsen etua riittävän eron keskellä. Tässä tilanteessa myös lapsen tasapainoinen kehitys on vakavasti

vaarantunut ja lapsen lojaliteettiristiriita luo haasteita. Karttunen (2010) ehdottaa menetelmäksi sitouttavaa keskustelua vanhemman kanssa lapsen nostamisessa keskiöön.

Archer-Kuhn (2019) tutkimuksessaan painottaa toimivan yhteistyövanhemmuuden olevan lapsen edun mukaista ja vastaavan lapsen tarpeisiin paremmin. Archer-Kuhn (2019) esittää toimivan ja toimimattoman mallin jaetussa lasta koskevassa päätöksenteossa. Toimivassa jaetussa lasta koskevassa päätöksenteossa vanhemmat ovat laittaneet lapsen tarpeet omien tarpeidensa edelle. Tilanteessa vanhemmat ovat onnistuneet rooliensa uudelleenmäärittelyssä ja panostavat yhteistyövanhemmuuteen ja jaettuun päätöksentekoon lapsen asioissa lapsen edun mukaisesti. Tilanteessa, jossa jaettu päätöksenteko ei toimi ja vanhempi on asettanut omat tarpeensa lapsen tarpeiden edelle, roolien uudelleenmäärittely ei ole onnistunut. Tällöin yhteistyövanhemmuus on estynyt ja on riski korkean konfliktin erolle. Lapsen etu jää näissä tilanteissa toissijaiseksi. Sosiaalityön työskentelyn yksi tavoite on edistää vanhempien vuorovaikutussuhdetta ja edistää neuvotteluvalmiuksia. Tähän työntekijät tarvitsevat ymmärrystä eroprosessista vanhempien ja lapsen kokemuspohjalta. Tavoitteena on lapsikeskeinen päätöksenteko lapsen edun mukaisesti.

Makofanen & Mogoanen (2014) mukaan nuoren kanssa erotyöskentelyssä on koettu tärkeäksi, että nuorella olisi mahdollisuus saada sosiaalityöntekijältä neuvontaa vanhempien eroon liittyvissä asioissa. Kynnystä madaltaisi, jos kouluihin saataisiin jalkautettua sosiaalityöntekijöitä antamaan neuvontaa ja psykososiaalista tukea lapsille vanhempien eron keskellä. Auvisen (2006) mukaan sosiaalityöntekijän tapaamisilla lapsen tunnetyöskentelyä vanhempien erotilanteessa on edistetty keskusteluihin ja ehdotuksiin.

4.2 Lapsen kuulemisen toteuttaminen

Lapsen oikeuksien sopimuksen (60/1991, LOS) 12. artikla velvoittaa vanhempia ja viranomaisia lapsen mielipiteen selvittämiseen ja sen huomioon ottamiseen ikä- ja kehitystasoisesti. Tutkimusaineistoista käy ilmi, että vaikka lapsen kuulemisessa käytännöt ovat vaihdelleet, pääsääntöisesti sosiaalityöntekijöiden tekemät kuulemiset on tehty hyvän käytännön mukaisesti ja lasta on tavattu asianmukaisesti yksin ja vanhempien kanssa (Auvinen 2006; Karttunen 2010; Kääriäinen 2019).

Kääriäisen (2019) tutkimuksesta kuvautuu, että lapsen kuulemistilanteissa lapsen mielipidettä selvitettyä on perehdytty laajasti lapsen arkeen ja tilanteeseen. Lapsen mielipidettä on selvitetty konkreettisten arjen teemojen kautta (kuten koulu ja

arkirytmii) ja näiden kautta on selvitetty myös lapsen omia toiveita asioiden järjestämiseksi. Lisäksi lapsen olosuhdeselvityksessä merkittävää on myös lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus. Tapaamisilla sosiaalityöntekijä on tehnyt huomioita vuorovaikutuksesta, puhetavasta, läheisyydestä ja kontaktin hakemisesta.

Väyrynen (2008) tuo tutkimuksessaan esille, että lapset eivät kuitenkaan aina ole ymmärtäneet tapaamisen tarkoitusta ja lapsiin kohdistettuja odotuksia. Myöskään vanhemmat eivät ole aina ennakoineet kuulemistilannetta lapselle. Sisarusuhteet, esikoisen asema ja vastuunkanto pikkusisaruksista ovat vaikuttaneet oleellisesti lapsen mielipiteeseen. Kuulemistilanteisiin on liittynyt voimakasta lojaliteettiristiriitaa ja lasta kuulevat työntekijät eivät ole aina nähneet perheen todellisia olosuhteita. Kääriäinen (2019) esittää samanlaisen huolen, että haastavassa riitaisassa erossa lapsen aidon mielipiteen selvittäminen on epävarmaa lapsen jännitteisen paikan ja kokemusten vuoksi. Lapsen kuulemisessa tärkeää lojaliteettiristiriidankin minimoimisen vuoksi on ollut kysyä vanhempien kuullen lapselle lupaa puhua kokemuksistaan ja perheeseen liittyvistä asioista.

Väyrysen (2008) tutkimuksessa lapset ovat kokeneet hyvänä yksilötapaamiset kuulemista suorittavan työntekijän kanssa ja toivoneet myös lisätapaamisia. Kääriäinen (2019) huomioi saman, että suurin osa kuulemisista on olleet onnistuneita ja joissa vanhemmat ovat tukeneet lapsen oman mielipiteen ilmaisua. Näiden lisäksi Kääriäisen (2019) ja Väyrysen (2008) tutkimuksissa on ollut kuulemisia, joissa on ilmennyt vanhemman epäasiallista vaikuttamista lapsen kuulemiseen lapsen ilmaistua mielipiteen, joka ei ole ollut linjassa vanhemman ajatuksen kanssa. Epäasiallinen vaikuttaminen on ilmennyt lapsen painostamisena, lapsen ja sosiaalityöntekijän tapaamisen esittämisenä, tai että tapaamisen jälkeen lasta on ohjattu soittamaan sosiaalityöntekijälle ja muokkaamaan mielipidettään enemmän vanhemman linjan mukaiseksi.

Archer-Kuhn (2019) esittää tutkimuksessaan, että lapsella on tarve tulla kuuluksi, mutta lapsella ei ole tarvetta toimia itse päätöksentekijänä. Kääriäisen (2019) tutkimuksessa osa lapsista ei ole halunnut ilmaista mielipidettään, mutta on osallistunut nyökyttämällä tai pyörittämällä päätään sisaruksen ollessa tapaamisella mukana. Lisäksi lasta on havainnoitu monipuolisesti molempien vanhempien kanssa. Auvisen (2006) tutkimuksessa osa lapsista ei ole halunnut ottaa kantaa ja toivoneet siten jäävänsä riidan ulkopuolelle. Kuulemistilanteessa on kuitenkin havainnoitu näitä lapsia, vaikka he eivät ole ilmaisseet mielipidettään.

Karttunen (2010) ja Kääriäinen (2019) esittävät tutkimuksissaan, että sosiaalityöntekijän tehtävänä on välittää lapsen ääni kirjoitettuna olosuhdeselvityksissä. Tutkimuksissa tätä on dokumentoitu kirjaamalla havainnoinnista kattavia kuvauksia. Lapsen kuulemisessa tärkeää on ollut, kun sosiaalityöntekijä on käynyt kirjaamansa asiat tapaamisen päätteeksi läpi lapsen kanssa ja lapsi on voinut siinä vielä korjata sanomaansa halutessaan. Lapsen ja vanhemman välisellä tapaamisella käytyjä

dialogeja on dokumenteissa kuvattu kattavasti ja myös suoraan lainauksin. Olosuhdeselvityksen kirjoittajalla on vaativa tehtävä purkaa sanoiksi todenmukaisesti ja autenttisesti tekemänsä havainnot ja päätelmät, sekä vastuu välittää lapselta saatua tietoa rehellisesti ja reilusti ilman, että se vaikeuttaa lapsen ja vanhemman välejä. Kirjoitetulla tekstillä on painoarvoa ja se luo kirjoittajalle valta-aseman. Tutkimuksissa kuvattuja lapsen kuulemisessa käytettyjä menetelmiä on olleet tunnekortit, lauseentäydennystehtävät ja lomakkeet, verkostokartan piirtäminen, perhepiirros, sukupuoli ja kodin pohjapiirroksen piirtäminen.

Auvisen (2006) tutkimuksesta ilmenee, että olosuhdeselvitysten yhteydessä 10–14-vuotiaille lapsille tehty kuuleminen on tehty hyvin ja kattavasti. Monilapsisessa perheessä kuultavan lapsen mielipide asuinpaikkaa määritettäessä on sidottu sellaisen sisaruksen mielipiteeseen, jolla on ollut painava perustelu, kuten status quo (tilanteen pysyvyys). Kuitenkin Auvinen (2006) kuvaa myös puutteita lapsen mielipiteiden välittämisessä tuomioistuimelle, sekä olosuhdeselvitysten valmistumisen kohtuuton venyminen ei ole ollut joutuisuusperiaatteen mukaista.

4.3 Lapsen oikeus molempiin vanhempiinsa

Lapsen oikeuksien sopimuksen (60/1991, LOS) 9. artikla velvoittaa, ettei lasta eroteta vanhemmastaan muissa kuin pakollisissa tilanteissa, joita on esimerkiksi vanhempien erotilanne. Näissä tilanteissa lapsella on oikeus pitää yhteyttä etävanhempaan, jos se ei ole lapsen edun vastaista. Tutkimusaineistoissa yhteydenpidon edistämiseen kuvautui tilannesidonnoisesti erilaisia käytäntöjä.

Antikaisen (2007) tutkimuksesta käy ilmi, että lastenvalvojan luona riidattomissa sopimuspalveluissa työkäytäntöön ei kuulunut lapsen läheisen ihmissuhteen varmistaminen tapaamaan vanhempaan, eikä lapsen sukulaisiin. Läheisiä ihmissuhteita sopimisen yhteydessä käsiteltiin tapaamisella joko hajanaisesti tai ei ollenkaan. Vanhempien riitaisassa erotilanteessa kuitenkin kartoitettiin isovanhempien ja lapselle läheisten aikuisten roolia perheen tukemisen näkökulmasta. Riitaisassa erotilanteessa etävanhemman katoamisen uhka on todellinen ja sopimuspalveluissa tätä uhkaa ei kartoitettu tai arvioitu. Sopimustilanteessa oli korostettu lapsen läheistä kiintymyssuhdetta lähivanhempaan. Antikainen (2007) esittääkin kysymyksen toteuttaako sopimus lapsen läheisten ihmissuhteiden turvaamista riittävästi, kun sopimusasia käsitellään niin voimakkaasti vanhempien väliseksi asiaksi. Antikaisen (2007) mukaan läheisten suhteiden tukemisen puute on seurausta sopimusasian rutinoitumisesta ja

sosiaalityöntekijöiden lapsilähtöisen diskurssin puuttumisesta läheisten ihmissuhteiden turvaamisessa.

Auvisen (2006) tutkimus osoittaa, että lapselle läheisten ihmissuhteiden turvaamisen näkökulma toimii olosuhdeselvitysprosessissa. Yhteishuoltoa arvioidaan ja esitetään myös sen perusteella, että lapsen suhde tapaavaan vanhempaan ei katkeaisi. Sosiaalityöntekijän työskentelyssä on tuettu vanhempien roolien uudelleen määrittelyä, jonka tarkoituksena on ollut erottaa vanhemmuus päättyneestä parisuhteesta. Tämän tarkoituksena on ollut tukea vanhempia erosta selviytymisessä ja vahvistaa eron jälkeistä vanhemmuutta.

Auvinen (2006) ja Karttunen (2010) kuvaavat tutkimuksissaan tilanteita, joissa lapsen yhteys etävanhempaan on hetkellisesti katkennut ja sosiaalityöntekijä on edistänyt suhteen uudelleen aktivoitumista järjestämällä lapsen ja etävanhemman ensimmäisiä tapaamisia sosiaalityöntekijän tukemana. Lisäksi Auvinen (2006) kuvaa tutkimuksessaan tilanteita, joissa lapsen ja etävanhemman välisiä tapaamisia ei ole edistetty. Näissä tilanteissa yli 12-vuotiaat lapset eivät ole halunneet tavata etävanhempiaan, koska molemmissa tilanteissa etävanhempi on käyttäytynyt väkivaltaisesti aikaisemmin. Tällöin sosiaalitoimi on antanut painoarvoa lapsen vastustukselle ja arvioinut lapsen etua kokonaistilanteen mukaisesti.

4.4 Vanhemmuuden tukeminen

Lapsen oikeuksien sopimuksen (60/1991, LOS) 5. ja 18. artiklat tunnustavat vanhempien ensisijaisuuden lapsen edun mukaisessa hoidossa ja kasvatuksessa, sekä velvoittaa viranomaisia tukemaan vanhempia tässä tehtävässä. Tutkimusaineistossa sosiaalityöntekijöiden työskentely vanhemmuuden tukemisessa kuvautui monipuolisena ja tähän panostettiin työskentelyssä paljon. Vanhemmuuden tukemista painotettiin useassa tutkimuksessa lapsen edun toteutumisen näkökulmasta.

Archer-Kuhnin (2019) ja Auvisen (2006) tutkimuksissa sosiaalityöntekijöiden vanhemmille tarjoaman tuen nähtiin auttavan vanhempia keskittymään lapsen tarpeisiin ja erottamaan omat tunteet lapsen tunteista, sekä erottamaan mennyt parisuhde ja erovanhemmuus toisistaan. Tällä nähtiin positiivisia vaikutuksia myös yhteistyövanhemmuuden kehittymiselle. Sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuus on ollut apuna vanhempien roolien uudelleenmäärittelyssä, sopeutumisessa uuteen perherakenteeseen ja auttamassa vanhempia katsomaan ongelmia eri näkökulmasta. Antikaisen (2007) tutkimuksessa merkittävä tuen muoto oli vanhemman ja lapsen välisen

vuorovaikutussuhteen tukeminen, sekä uuteen elämäntilanteeseen sopeutuminen. Tätä suhdetta vahvistamaan sosiaalityöntekijät suosittelivat vanhemmalle ja lapselle erokirjallisuuden lukemista yhdessä.

Auvisen (2006) tutkimuksessa huomioidaan sopeutumisajan merkitys osana yhteistyövanhemmuuden haasteita. Vanhempien sopeuduttua eroon yhteistyötaidot ovat osassa tapauksia kohentuneet erokriisin väistyttyä. Erokriisin aikana sosiaalityöntekijät olivat tehneet huomion, että vanhemmat eivät aina olleet kriisin keskellä kerenneet omaksua uusia roolejansa ja sen myötä ehtineet luoda uusia toimintamalleja vanhempana. Archer-Kuhnin (2019) ja Makofanen & Mogoanen (2014) tutkimuksissa esiintyi, että uuteen elämäntilanteeseen sopeutumisessa sosiaalityöntekijä tuki keskustelullisin menetelmin vanhempien ja lapsen roolien uudelleenmäärittelyä. Tällä oli myös positiivinen vaikutus lapsen ja vanhemman väliselle vuorovaikutukselle. Lisäksi Makofane & Mogoane (2014) suosittelivat rakenteellista perheterapiaa (SFT) sosiaalityöntekijöille, nuorille ja vanhemmille tueksi perherakenteiden uudelleenmäärittelyssä ja -rakentamisessa, sekä perheen vuorovaikutuksen vahvistamisessa.

Antikaisen (2007) tutkimuksessa sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuus eroilmiöstä oli vahvaa, puhe oli ammatillista ja teoriapohjaista. Sosiaalityöntekijät korostivat ratkaisukeskeistä ja voimavarakeskeistä lähestymistapaa, sekä kriisityötä eroilmiötä käsitellessä. Kriisityö kuvautui kuitenkin konkreettisesti vähänlaisena työntekijäresurssien riittämättömyyden vuoksi. Antikaisen (2007) ja Auvisen (2006) tutkimuksissa kuvattiin monenlaisia käytäntöjä lapsen ja perheen tukemiseen vanhempien erotilanteessa. Työskentelyn kuvattiin kuitenkin olevan epätasalaatuista ja sosiaalityöntekijöiden menetelmäkoulutuksen puute tuli esiin aineistoissa toistuvasti. Tutkimuksissa dokumentoitiin myös onnistuneita työkäytänteitä ja painotettiin sosiaalityöntekijöiden lapsen edun ja eroilmiön diskurssin vahvuutta.

Vanhemmuutta arvioitiin lastenvalvojan luona sovittaessa lapsen asioista. Lastenvalvojen tulkinnan mukaan vanhempien kyky sopia lapsen asioista kuvasti myös kykyä huolehtia lapsen ihmissuhteiden ylläpitämisestä lapsen edun mukaisesti. Sopimusten teossa lastenvalvojan tapaamisilla Antikaisen (2007) tutkimuksessa esiintyi kaksi tyyppikäytäntöä, jotka olivat juridinen tyyppikäytäntö ja psykososiaalinen rationaliteetti. Juridinen tyyppikäytäntö korosti usein sopimusasiaa ja rutiinikäytäntönä oli ns. kertasopiminen, johon ei välttämättä edes sisältynyt tapaamisjärjestelyjä koskevaa liitettä. Tämä johti useimmiten uusintasopimuksien tekoon. Juridinen tyyppikäytäntö vahvisti sopimukset vanhempien toiveiden mukaisesti selvittämättä lapsen edun toteutumista sen tarkemmin. Lapsen etu kuvastui vanhempien määrittelemänä asiana. Psykososiaalisen rationaliteetin mukaan lasta koskevia asiakirjoja hiottiin vanhempien kanssa vuorovaikutuksellisesti useita kertoja ja tapahtumaa kuvattiin termillä sopimuspalveluprosessi. Vanhempien erokriisin käsittelyä ja eron prosessoinnin

merkitystä osana lapsen selviytymisprosessia korostettiin. Huolellisesti tehdyn sopimuksen teon yhteydessä lastenvalvojan ja vanhempien välinen hyvin tehty keskustelu vähensi eroriitoja. Lastenvalvojan tapaamisissa lapsi ei kuitenkaan ollut itse mukana.

Archer-Kuhnin (2019) tutkimuksessa oikeuteen menneiden huoltoriitojen ratkaisussa on painotettu yhteistyövanhemmuutta ja rohkaistu vanhempia miettimään ratkaisuja ennemmin siihen, kuinka lapsi kasvatetaan, kuin että kuka lapsen kasvattaa. Yhteistyövanhemmuuden on nähty tukevan lapsen edun toteutumista. Yhteistyövanhemmuutta sosiaalityöntekijä on voinut tukea vanhemmuussuunnitelman avulla ja lapsikeskeistä sovittelua käyttämällä. Lisäksi tiedonjakaminen eroprosessista ja eron vaikutuksesta lapseen on nähty tärkeänä.

Antikainen (2007) kuvaa metodisempien käytäntöjen olleen sosiaalityöntekijöiden käytössä riitaisimmissa eroissa. Tällöin sosiaalityöntekijät ovat käyneet asioita vanhempien kanssa syvemmin läpi mm. vanhemmuuden roolikartan kautta, tai siirtäneet asiakkuudet perheneuvolaan, josta vanhemmilla on mahdollisuus saada tarvitsemansa tuki tilanteeseen. Sovintotyöskentely riitaisissa eroissa on nähty tärkeänä, jotta sillä pystyttäisiin estämään vanhemman katoaminen lapsen elämästä.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimustehtävänäni oli tutkia sosiaalityössä kohdattavia vanhempien välisiä ero- ja huoltoriitoja lapsen oikeuksien näkökulmasta sosiaalityön työskentelyn kontekstissa. Tutkielmani keskiössä on lapsen oikeudet ja tavoitteenani oli tarkastella, kuinka lapsen oikeuksiin pohjautuvaa sosiaalityötä toteutetaan vanhempien erotessa. Lisäksi halusin kartoittaa, millaisia sosiaalityön keinoja näissä tilanteissa käytetään.

Sosiaalityöllä on useita eri tehtäviä ja paikkoja vanhempien erotilanteessa. Lastenvalvoja on usein ensimmäinen sosiaalityön ammattilainen, jonka perhe erotessaan kohtaa. Tutkimusaineistoissa riidattomissa, juridisissa sopimustapaamisissa lapsen etu on kuvautunut vanhempien määrittelemänä asiana. Työntekijäkohtainen vaihtelevuus on näkynyt siinä, kuinka tarkasti työntekijä on selvittänyt lapsen etua vanhempien puheiden kautta. Tämä juridinen sopimuskäytäntö toteutuu teknisesti LOS 18. artiklan hengessä asettaen etusijalle vanhempien yhteisen sopimisen lapsen asioissa lapsen edun mukaisesti ja luottaen vanhempien kykyyn arvioida lapsen etua. Kuitenkin Antikainen (2007) esittää aiheellisen huolen lapsen edun toteutumisen arvioinnista tilanteissa, joissa vanhemmat ovat näennäisesti sopineet tapaamisella lapsen asioista, mutta sopimuksen toteuttamista ja noudattamista ei ole arvioitu. Myös LOS 9. artiklan ja LHL 2 § mukaisen läheisen ihmissuhteen turvaaminen tapaavaan vanhempaan on jäänyt tässä tyyppikäytännössä vaillinaiseksi.

Lastenvalvojan luona toinen vähemmän käytetty tyyppikäytäntö on psykososiaalinen rationaliteetti, joka nähtiin sopimuspalveluprosessina ja vuorovaikutuksellisenä erotyöskentelynä lapsen edun hengessä. Psykososiaalinen rationaliteetti toteutettiin LOS 3., 5., 9., 12. ja 18. artikloja käyden yhdessä vanhempien kanssa lapsen etua erotilanteessa ja sen jälkeen, lapsen omia ajatuksia vanhempien kautta ja antoi tukea erovanhemmuuteen. Tämä tyyppikäytäntö sisälsi lapsen edun mukaista, haittoja ja

eroriitoja vähentävää, perhettä tukevaa sosiaalityötä. Kuitenkin sosiaalityöntekijöiden resurssien riittämättömyys teki tästä tyyppikäytännöstä vähemmän käytetyn ja koston juridista tyyppikäytäntöä. On tutkittu asia, että eroriidat ovat lasta vahingoittava tekijä. Resurssien lisääminen psykososiaalisen rationaliteetin mukaiseen tyyppikäytäntöön vahvistaisi lapsen oikeuksia ja lapsen etua, sekä vähentäisi huoltoriitoja.

Tutkimustulosten perusteella sosiaalityön tekemisessä olosuhdeselvityksissä lapsi ja lapsen etu on tullut hyvin näkyväksi. Lapsen etua on kartoitettu ja arvioitu kattavasti ja lapsen oikeuksia toteuttaen LOS 3., 5., 9., 12 ja 18. artiklojen mukaisesti. Lasta on tavattu yksin ja yhdessä vanhempien kanssa, lapsen mielipidettä on kartoitettu ja kunnioitettu lapsen oikeutta olla ilmaisematta mielipidettään. Lapselle läheisten ihmissuhteiden turvaamista on arvioitu ja tuettu. Olosuhdeselvityksen kirjaamiseen on kiinnitetty ammattieettisesti huomiota, jotta siitä välittyy lapsen ääni siten, kuin lapsi on sen tarkoittanut. Kirjaamisen yhteydessä lapsen osallisuutta on tuettu yhteisellä lapsen mielipiteen kirjaamisella. Johtopäätöksenä tutkimusaineiston pohjalta lapsen oikeudet tulevat hyvin tunnistetuksi, näkyväksi ja toteutetuksi sosiaalityön tekemisessä olosuhdeselvityksissä.

LOS 3. artiklan velvoittama lapsen edun ensisijaisuus kuvautuu sosiaalityöntekijöiden vahvana kantavana ajatuksena läpi tutkimusaineiston. Toimivaa yhteistyövanhemmuutta pidetään lapsen ensisijaisena etuna vanhempien eron keskellä. Sosiaalityöntekijöiden ammatillinen ja ammattieettinen ymmärrys eroilmiöstä kuvautuu vahvana, joka edistää lapsen oikeuksien toteutumista.

Tutkimusaineistossa sosiaalityöntekijät tunnistivat, että lapsen etua arvioidessa lapsi on tavattava henkilökohtaisesti. Lastenvalvojan tapaamisilla lapsi ei kuitenkaan lähtökohtaisesti ollut mukana, jota perusteltiin lapsen pitämällä riidan ulkopuolella, sekä vanhempien välisellä sopimusasialla. Vanhempien ollessa LOS 18. artiklan mukaisesti ensisijaisia lapsen edun toteuttajia tämän voidaan katsoa olevan pätevä peruste, kun vanhempien yhteistoimintakyky on arvioitu riittävän hyväksi. Tutkimustuloksissa nousee myös vahvana esille se, että lapsi tulee sosiaalityöntekijöille konkreettisemmin näkyväksi vasta vanhempien riitatilanteessa, jossa lapsen etua tarkastellaan ja kartoitetaan perusteellisemmin.

LOS 9. artiklan ja LHL 2 § velvoittama tuki lapselle läheisen ihmissuhteen ylläpitämiseen tapaavaan vanhempaan näyttäytyy tutkimustulosten perusteella sosiaalityön työskentelyssä puutteellisena. Tutkimusaineistossa lastenvalvojan tapaamisilla lapsen läheisten ihmissuhteiden ylläpitämistä ei kartoitettu tai tuettu. Työskentely aktivoitui pääsääntöisesti vasta tilanteen kriisiytyttyä ja päädyttyä tuomioistuimeen, jonka pyytämän olosuhdeselvityksen pohjalta sosiaalityöntekijät kartoittivat ja tukivat lapsen läheisiä ihmissuhteita. Resurssien lisääminen psykososiaalisen rationaliteetin sisällyttämiseen lastenvalvojen pääsääntöiseksi tyyppikäytännöksi sopimus-

asiassa vahvistaisi LOS 9. artiklan ja LHL 2 § toteutumista sosiaalityön työskentelyssä jo vanhempien eron varhaisessa vaiheessa.

LOS 12. artiklan mukainen lapsen kuulemisen velvoite on tutkimusaineistossa kuvautunut sosiaalityöntekijöiden vahvuutena ja hyvän käytännön mukaisena. Lojaliteettiristiriidat on pääsääntöisesti tunnistettu ja huomioitu, sekä lapsen olosuhteista on tehty kattavia arvioita. Vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus on huomioitu myös arvioinnissa. Tutkimusaineistoissa näyttäytyy sosiaalityöntekijöiden vahva ammattiosaaminen ottaa huomioon lapsen jännitteinen paikka ja lojaliteettiristiriidat vanhempien kesellä.

LOS 5. ja 18. artiklojen mukaisesti vanhemmat vastaavat ensisijaisesti yhteistyössä lapsen kasvatuksesta ja ovat oikeutettuja tukeen tässä tehtävässä. Vanhempien tukeminen on näyttäytynyt tutkimusaineistossa kattavana ja tavoiteltuna lapsen edun vahvistamiseen vaikuttavana asiana. Sosiaalityöntekijöillä on monipuolisia keinoja tukea vanhempia ja vanhemmuutta lapsen edun nimissä. Tutkimusaineistoissa kuvautuu useita tukemisen keinoja sekä vanhemmille, että lapselle. Kuitenkin tutkimusaineistosta käy ilmi resurssipula, jolloin sosiaalityöntekijän antama apu perheelle voi jäädä vajavaiseksi. Tutkimusaineistossa kuvattiin myös sosiaalityöntekijöiden menetelmäosaamisen puutetta, jonka tulkitsin pohjautuvan sosiaalityöntekijöiden resursien vähäisyyteen, sekä voimattomuuden kokemuksiin ja konfliktoituneiden tilanteiden haastavuuteen ja kuormittavuuteen.

6 POHDINTA

Vanhempien riitaiset erotilanteet ovat ilmiönä hyvinkin ajankohtaisia sosiaalityössä, ja lapsen oikeuksien näkökulmasta sillä on suuri merkitys, kuinka vanhempien ero toteutuu. Riittävä tuki yhteistyövanhemmuudelle ja lapsen edun asettaminen keskiöön ovat edellytyksiä lapsen tasapainoisen kasvun ja kehityksen turvaamiseksi vanhempien erotilanteessa ja sen jälkeen. Sosiaalityöntekijät ovat haastavissa paikoissa tukiessaan perhettä ja etenkin lasta vanhempien riitaisassa erotilanteessa.

Lapsen oikeuksien puolustaminen ja toteuttaminen on perheiden parissa tehtävän sosiaalityön ydinaluetta. Lapsen oikeuksien toteutuminen sosiaalityössä kuvautui aineistossa pääasiassa vahvana. Kuitenkin poikkeuksena läheisen ihmissuhteen turvaaminen tapaavaan vanhempaan näyttäytyi lastenvalvojan tapaamisilla ohuena ja toteutui vasta olosuhdeselvityksissä. Raution ym. (2021, 4) tutkimuksen mukaan 90 % vanhemmista sopivat asiallisesti lapsen asioista ja 10 % sopimusasioista kriisiytyy. Valtaosa eronneista vanhemmista sopivat lapsen asioista lastenvalvojan tapaamisilla ja se on paikka, jossa eron jälkeistä vanhemmuutta olisi mahdollista tukea lapsen edun toteutumisen näkökulmasta. Olisi jatkossa kiinnostavaa tutkia lastenvalvojan tapaamisilla käytetyn psykososiaalisen rationaliteetin tyyppikäytännön lisäämistä ero- ja huoltoriitoja ennaltaehkäisevänä työmuotona.

Mielenkiintoinen havainto oli myös se, että tutkimusaineistossa kuvautui työntekijäkohtaista vaihtelua työskentelyssä. Tulkitsen sen kertovan joko resurssien puutteesta tai työkäytänteiden hajanaisuudesta ja niiden yhtenäistämisen tarpeesta. Tätä havaintoa tukee tutkimusaineistosta noussut sosiaalityöntekijöiden kokemana menetelmäosaamisen puute, johon olisi löydettävä ratkaisuja. Sosiaalityöntekijöillä on oltava riittävästi keinoja tukea lasta ja vanhempia erotilanteessa, jotta lapsen oikeuksien toteutuminen voidaan turvata.

Vanhempien väliset erotilanteet ja lapsen näkökulman vahvistaminen sen keskellä oli minulle tuttu aihe lasten eroryhmän ja erotiimin kautta. Oli mielenkiintoista päästä paneutumaan aiheeseen sosiaalityön näkökulmasta. Tutkimusta tehdessäni olen Vilkan (2023, 99) ohjeiden mukaisesti pyrkinyt noudattamaan luotettavan tutkimusetiikan periaatteita. Olen tehnyt laajasti tiedonhakuja ja valinnut tutkimusaineiston ennalta määriteltyjen kriteerien pohjalta. Aineiston valinnan yhteydessä olen tehnyt kriittisen luotettavuusarvioinnin ja valitut tutkimukset ovat sen läpäisseet. Tutkimuksen eri vaiheet olen pyrkinyt kuvailemaan avoimesti ja johdonmukaisesti.

Tutkimusaineiston hankinnassa ennakoajatukseni oli, että aiheen ajankohtaisuuden vuoksi siitä löytyisi paljon tuoretta tutkimustietoa. Yllätyin kuitenkin siitä, kuinka vähän aiheesta on tutkittu 2020-luvulta eteenpäin. Suurin osa löytämistäni laadukkaista tutkimuksista oli toteutettu ennen 2010-lukua, ja sen jälkeen on ollut hiljaisempi aika tutkimusten saralla. Myös Forsberg, Kääriäinen & Ritala-Koskinen (2019, 248) esittävät yllättävänä huomiona sen, kuinka vähän erososiaalityötä on tutkittu. Yhteiskunnallisen keskustelun lisääntyessä ja myös Turvassa-hankkeen (Rautio ym. 2021) tekemän selvityksen myötä uskon, että ilmiön tutkimuksellinen kiinnostus ja tarve tuoreelle tutkimukselle on nousussa.

Jatkossa olisi tärkeää kohdistaa pitkäaikaistutkimusta lastenvalvojien psykososiaalisen rationaliteetin tyyppikäytännön vaikuttavuuden arviointiin ennaltaehkäisevänä palveluna. Lisäksi tärkeä tutkimusaihe olisi selvittää, kuinka eroperheitä voidaan tukea perhesosiaalityössä ennaltaehkäisevästi ja riittävästi siten, että vanhempien välisiä eroriitoja minimoidaan ja lapsen edun toteutumista maksimoidaan. Tutkimustuloksista nousseet sosiaalityöntekijöiden menetelmäosaamisen puute, sekä lastenvalvojien ohuena kuvautunut tuki lapsen ja tapaavan vanhemman yhteyden säilymiseen ovat lisäksi aiheita, joita olisi jatkossa tärkeä tutkia ja nostaa yhteiskunnalliseen keskusteluun. Huoltoriitoja vähentämällä ja tukemalla perheen sopeutumista uuteen perherakenteeseen saadaan tuettua lapsen ja vanhempien hyvinvointia vanhempien erosta seuranneessa kriisitilanteessa.

LÄHTEET

- Antikainen, M. 2007. Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalveluissa. Väitöskirja. Kuopion Yliopisto.
https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/8877/urn_isbn_978-951-27-0518-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Antikainen, M., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. 2009. Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalvelussa. Teoksessa Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Archer-Kuhn, B. 2019. Understanding the Parent Experience in Child Custody Decision-Making: How Social Workers Can Help. Article. Families in Society. Volume 100, Issue 2, April-June 2019, Pages 200-212. <https://journals-sagepub-com.ezproxy.jyu.fi/doi/epub/10.1177/1044389419825592>
- Auvinen, M. 2002. Huoltoriita ja sosiaalitoimi. Teoksessa Litmala, M. (toim.) Lapsen asema erossa. 111–168. Juva: WS Bookwell Oy
- Auvinen, M. 2006. Huoltoriidat tuomioistuimissa: sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana, asiantuntijana. Väitöskirja. Turun Yliopisto. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja: A-sarja.
<https://edition.fi/lakimiesyhdistys/catalog/view/510/425/1022-2>
- Becher, E.H., Kim, H., Cronin, S.E., Deenanath, V., McGuire, J.K., McCann, E.M. & Powell, S. 2019. Positive Parenting and Parental Conflict: Contributions to Resilient Coparenting During Divorce. Article. Family Relations. Volume 68, Issue 1, Feb 2019, Pages 150-164. <https://onlinelibrary-wiley-com.ezproxy.jyu.fi/doi/epdf/10.1111/fare.12349>

- Forsberg, F., Kääriäinen, A. & Ritala-Koskinen, A. 2019. Asumista koskeva sosiaalityön tieto olosuhdeselvityksissä. Artikkel. Yhteiskuntapolitiikka 84 (2019) :3. Sivut 248-257.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138269/YP1903_Forsbergym.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Hurtig, J. 2006. Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa: Forsberg, H., Ritala-Koskinen, An. & Törrönen, M. (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. 167–194. Juva: PS-Kustannus
- Hämäläinen, J. & Koiso-Kanttila, H. 2012. Lapsen ja vanhemman tukeminen erossa. Teoksessa: Jahnukainen, M. (toim.) Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa. 93-126. Tampere: Osuuskunta Vastapaino
- Karttunen, R. 2010. Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. Väitöskirja. Tampereen Yliopisto.
<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66650/978-951-44-8201-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kasper. 2024. Eroauttaminen. Lasten ja nuorten eroryhmät.
<https://suomenkasper.fi/eroauttaminen/lasten-eroryhmat/>
- Kääriäinen, A. 2008. Ero haastaa vanhemmuuden. Lastensuojelun keskusliitto / Neuvo-projekti. Helsinki: Libris Oy.
- Kääriäinen, A. 2019. Lapsen kuulemisesta kirjoittaminen olosuhdeselvityksissä. Artikkel. Janus vol. 27 (4), sivut 379–394.
<https://journal.fi/janus/article/view/87983/47182>
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983, LHL)
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361> (Viitattu 29.2.2024)
- Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta (619/1996, TpL) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19960619> (Viitattu 7.3.2024)
- Lastensuojelulaki (417/2007, LSL)
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> (Viitattu 9.3.2024)
- Makofane, M.D. & Mogoane, O.M. 2014. Adolescent’s perspectives on child-parent relationships following parental divorce: suggestions for social work practice. Article. Social Work/Maatskaplike Werk Vol. 48 No 3.
<https://doi.org/10.15270/48-3-87>
- Pösö, T. 2012. Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Forsberg, H. & Autonen-Vaaraniemi, L. (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. 75–97. Tampere: Vastapaino.
- Rautio, S., Vaitomaa, J. & Korpipää, H. 2021. Vaativat ero- ja huoltoriidat eri hallinnonalojen tilastoissa ja työkäytänteissä. Selvitys. Turvassa-hanke 2019–

2021. Ensi- ja turvakotien liitto ry. https://issuu.com/ensijaturvakotienliitto/docs/etkl_suositukset_vaativat_erot_221021
- Ritala-Koskinen, A. 2018. Avohuollon asiakaslasten asumisliikkuvuus. Teoksessa Forsberg, H. & Ritala-Koskinen, A. (toim.) Monen kodin lapset. 77-102. Tallinna: Gaudeamus Oy.
- Salminen, A. 2023. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja joihinkin hallintotieteellisiin sovelluksiin. 2. tarkistettu painos. Vaasan yliopiston raportteja 40. Vaasan yliopisto. <https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/15470/978-952-395-081-8%20%28PDF%29.pdf?sequence=2&isAllowed=y> (Viitattu 7.4.2024)
- THL. 2023. Lastensuojelun rooli vaativissa erotilanteissa. Päivitetty 9.3.2023. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/lastensuojelun-rooli-vaativissa-erotilanteissa> (Viitattu 19.12.2023)
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Uhlbäck, M. & Saari, H. 2018. Kainuu. Teoksessa: Bildjuschkin, K. (toim.) Eropalveluilla kohti sovinnollisuutta. 30-31. THL - Työpöytä 40/2018. Helsinki. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137330/URN_ISBN_978-952-343-257-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Viitattu 21.4.2024)
- Valjakka, E. 2002. Lapsen huolto, asuminen ja tapaamisoikeus. Teoksessa Litmala, M. (toim.) Lapsen asema erossa. 37-110. Juva: WS Bookwell OY.
- Vilka, H. 2023. Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina. Helsinki: Art House Oy.
- Väyrynen, K. 2008. Lapsen tuska huoltoriidassa. Elämää vanhempien välissä. Lisensiaatintutkimus. Jyväskylän Yliopisto. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/19004/URN_NBN_fi_jyu-200810235825.pdf?sequen..
- Yleissopimus Lapsen oikeuksista (60/1991, LOS). https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2 (Viitattu 29.2.2024)

